

דיני מורד במלכות זכות החנינה

א. מה נקרא מורד במלכות

א. כ' הרמב"ם (ה' מלכים פ"ג ה"ח) וז"ל: „כל המורד במלך ישראל יש למלך רשות להרגו. אפילו גזר על אחד שילך למקום פלוני ולא הלך, או שלא יצא מביתו ויצא חייב מיתה ואם רצה להרגו יהרוג שנאמר כל איש אשר ימרה את פיך יומת. וכן כל המבזה את המלך או המתרפו יש למלך רשות להרגו כשמעי בן גרא“.

הרי לסנינו שני מיני מרידה: א) כשאין מקיימים מצות המלך, ב) כשמבזים אותו. ואין לשאול איך נלמד ממש"כ ביהושע כל אשר ימרה את פיך לענין דברי רשות כגון שגזר עליו שילך למקום פלוני, שהרי ביהושע הוא לענין כיבוש הארץ שהוא דבר מצוה, שבע"כ גם הכתוב ביהושע הוא בעניני רשות, שהרי מה שנוגע לדיני ומשפטי התורה זה שייך לבי"ד. וכן היא גם פשטות לשון הכתוב „ולא ישמע את דבריך לכל אשר תצונו יומת“.

ומרן הגריא"ה הרצוג שליט"א בספרו „תורת האהל“ (הובא גם בקובץ א' של „התורה והמדינה“) הקשה ממ"ש (קיד' ס"ו) בינאי המלך שיהודא בן גדידה ביזה אותו באמרו לו „הנח כתר כהונת לזרעו של אהרן וכו' ויבוקש ולא נמצא“. ומעשה זה מובא גם בספרו של יוסף בן מתתיהו ומבואר שם שהמלך מסר דינו לחכמים ולא דנוהו אלא למלקות וזה גרם לכעסו. והקשה למה באמת לא דנוהו למיתה כדין מורד. ויישב עפ"י המבואר בחר"מ (סי' תכ"ג סעיף א'): וכן מי שקבל על חברו שמסר או גנב לו, אעפ"י שאינו יכול לברר דבריו מ"מ פטור שהרי לא כיוון לביישו. וע"כ גם בני"ד, אעפ"י שלא היה יכול לברר דבריו מ"מ פטור שלא כיוון לביישו אלא שלא יהא משמש כ"ג פסול במקדש.

ולענ"ד עדיין צ"ע שדין השר"ע שייך לכאורה רק בקובל על חברו בפני בי"ד שהוא מקום המשפט, אבל בני"ד שביישו בפני רבים בשעת הסעודה, אינו שייך לכאורה לדין זה. אך אפשר לומר שהמוכיח היה סבור שרק ע"י שיוכיחו ברבים ישפיע הדבר שיניח את הכהונה הגדולה. [ועי' סנהדרין ק"א: מפני מה זכה למלכות מפני שהוכיח את שלמה, ומפני מה נענש מפני שהוכיחו ברבים. הרי שהיה בזה משום מצות תוכחה אעפ"י שהיה מצד שני גם מעשה עבירה. ואולי הוא משום ששקל בדעתו שרק ע"י תוכחה ברבים יהא בזה תועלת, אלא ששיקול דעת זה היה מוטעה, כי שלמה היה חוזר בו גם ע"י תוכחה בצנעה, וע"כ היה במעשהו מצוה ועבירה כאחד].

ב. ולכאורה היה אפשר לתרץ הקושיא הנ"ל גם באופן אחר. לפי מה שאמרו בב"ק (צ"א) ביישו בדברים פטור מכלום. וכ"ה בשר"ע (חומ' סי' ת"כ סעיף ל"ח) שהמבייש בדברים פטור ויש לבי"ד בכל מקום ובכל זמן לגדור כפי

מה שיראו. וע"כ לא היה בזה משום חיוב ממש ומ"מ דנוהו למלקות מגדר מיגדר מילתא. אך זה אינו שכל זה אינו אלא בהדיוט אבל במלך ודאי שגם בדברים דין מורד עליו כמש"כ הרמב"ם הנ"ל שהמבזה את המלך חייב. אלא שזה קשה גם על תירוצו של מרן הגרי"א הנ"ל שמצינו שאין המלך חולץ מפני שגנאי הוא לו, והרי כאן אין כוונה לביישו ולא עוד שיש מצוה בדבר, ומ"מ ה"ז בגדר בזיון אצל המלך.¹

ג. אבל נלע"ד לברר שמעשה זה לא היה בגדר בזיון לחייב עליו משום מורד במלכות. כי הנה מצינו במס' שבת (דף ג"ו) ואותו הרגת בחרב בני עמון וכו' אף אורי' החתי אי אתה נענש עליו, מ"ט מורד במלכות הוה דא"ל ואדוני יואב ועבדי אדוני על פני השדה חונים. ופירש"י לאו אורח ארעא לקבל עליו מרות אחרים — בפני המלך. וכתבו ע"ז התוס': ואין נראה דאין זה מורד שלא היה בלבו להמליכו ולקריתו מלך, אלא כמו שפירש ר"מ וכו', עיי"ש. רואים אנו מזה מחלוקת רש"י ותוס' איזה סוג מורד היה כאן, לרש"י היה זה מצד שביזה את המלך ולתוס' מצד שהמרה את פיו ולא עשה מה שגזר עליו.

ובס' "מגיני שלמה" מישב שיטת רש"י וז"ל: ולא ידעתי מנ"ל (לתוס') דלא מיקרי מורד אלא אם חפץ להמליך אחר או למלוך בעצמו דלענ"ד אם אינו חולק כבוד למלכות כראוי גם זה מיקרי מורד, דהא מצינו בירבעם דכתיב וירם יד במלך, ואמרו חז"ל בחלק שחלץ תפלין בפניו ופירש"י ז"ל לחד לישנא שהיה לו לפנות לצד אחר מפני אימת המלכות וכו'. וכתיב "ויקם ירבעם בן נבט וימרד על אדוניו" ולא מצינו בו מרד אחר, כי מה שהוכיחו היה לש"ש, ואם משום שהוכיחו ברבים, גם זה אינו מורד לדבריהם, שלא היה בלבו למלוך משום זה דא"כ לא היה לש"ש. אלא ש"מ אם אינו נוהג בו כמלך הוי מורד, עיי"ש.

ד. ויש להעיר בדבריו. במ"ש שמה שנאמר בירבעם "וימרד על אדוניו" חזר על מה שאמרו בגמרא שחלץ תפלין בפניו, באמת אינו ברור שהרי בגמרא נדרשה הדרשה על הפסוק במלכים שנאמר שם "וירם יד במלך". אולם פסוק זה שציין המג"ש לא נאמר שם אלא בדה"י (ב, מ"ג) ולשון הכתוב שם: "ויקם אביה שמעוני ירבעם וכל ישראל וכו' והוכח אותם ויקם ירבעם בן נבט וימרד אדוניו ויקבצו עליו אנשים רקים ויתאמצו על רחבעם בן שלמה". הרי מבואר שהמרד הזה היה כפשוטו ע"י שאסף אליו אנשים רקים "ויתאמצו על רחבעם", ואינו שייך לגמרי לדרשת חז"ל בסנהדרין שחלץ תפלין בפניו, ויתכן שבוה באמת אין דין מורד.

1) הבדל גדול בין הנושאים, שהמבייש בדברים סטור מפני שלא עשה מעשה, ואין לחייב את המזיק אלא על מעשה, ותנאי זה אינו במורד במלכות. אבל התובע חבירו לדין, הפטור הוא מצד חסרון כונה לבייש, היינו שלא נחשב כלל כאילו הוא בייש אותו, אבל ודאי אין חולק שנגרם לנתבע בושת, וממילא מה שמביא מחליצה אינו שייך הנה כלל כי ודאי גם בנייד גנאי לו הדבר, ומ"מ ל"ש לחייב את המבייש, שמצדו אין זה נחשב מעשה כלל. וטעם זה אפשר להשתמש בו גם לענין מורד, שכשם שלענין ניזקין אין על התבע אחריות על מעשה זה, כמו כן אין להחשיבו מטעם זה מורד.

ה. ונראה שמגמרא זו שהביא המג"ש יש דוקא ראייה להיפך. שלכאורה אינו מובן משום מה לא פירשה הגמרא מש"כ „וירם יד במלך" כפשוטו דהיינו שמרד במלך וכמש"כ באמת המצודות ע"ש. אלא שסדר הכתובים מוכיח שאין לפרש כן: „וירבעם וכו' עבד שלמה וירם יד במלך וכו' וזה הדבר אשר הרים יד במלך. שלמה בנה את המלוא סגר את פרץ עיר דוד אביר". ופירשו בזה חז"ל: א"ל דוד אביך פרץ פרצות בחומה כדי שיעלו ישראל לרגל ואתה גדרת אותם כדי לעשות אנגריא לבת פרעה. הרי שפירשו שהוכיח את שלמה, וכוזה לא מרד ולא חטא, שהרי מה שזכה למלכות בא לו ע"י שהוכיח את שלמה. וע"כ נתקשו בגמרא מהו זה שאמר הכתוב „וירם יד במלך", וע"י תירצו שהוא מה שחלץ תפלין בפניו, והיינו שבאמת לא היתה זו מרידה רק שלא היה עליו אימת המלך. וכן נראה מהמשך הכתובים שאח"כ, שאחרי זאת מינהו המלך „לכל סבל בית יוסף". ואילו היתה זו מרידה איך יתכן שדוקא אחרי זה מינהו לתפקיד חשוב. (עי' רש"י שפירש אמנם שכתוב זה מוסב על לפני כן, אולם אין לשון הכתובים וסדרם מוכיח כן. אבל לפי הנ"ל, באמת לא היה עליו דין מורד ע"י, שלא היה אלא זלוול בעלמא והקלת ראש). היוצא מזה שגמרא זו שמסתמך עליה המג"ש לתרץ דברי רש"י, מהם דוקא הוכחה לשיטת התוס'.

ו. ולפ"י צריך ביאור שיטת רש"י, ולמה לא פירש באמת כהתוס' שהיה מורד מצד שהמרה את פיו של דוד ולא בא אל ביתו. ונלע"ד עפ"י שכתבו התוס' עירובין (ס"ג ד"ה כלומן) שמסיק שמאחר שהיו ישראל במלחמה יושבים בסוכות וגם הארון לא הי' במקומו רצה אוריה להחמיר על עצמו ע"ש. ולפ"י י"ל שזה נכנס בגדר מצוה קלה שפסק הרמב"ם המבטל גזירת המלך בשביל שנתעסק במצוות אפילו במצוה קלה פטור (ה' מלכים פ"ג ה"ט), ע"כ לא פירש"י שהיה בזה משום מרידה מה שלא שמע בקולו של דוד, שהרי כנ"ל באופן זה אין בזה משום מורד.

ונראה לומר שבעצם אין רש"י ותוס' חולקים כלל, וכבר העיר הט"א (מגילה י"ד) שהמרד של אוריה בדרך היה קליש טובא ע"ש. ובאמת רק ע"י צירוף כמה פרטים ביחד הוא שחל עליו דין מורד: (א) מה שפירש"י שזולול בכבודו באמרו לו „ואדוני יואב", (ב) מה שכתבו התוס' שלא שמע בקולה, (ג) מה שכתב המלבי"ם שרצה דוד שישאר בירושלים ולא ירד עוד למלחמה. ועל כל אחד מאלה לא הי' באמת דין מורד, כי כנ"ל זלוול בכבודו עדיין אינו נותן לו דין מורד וכן מה שלא קיים מצד רצון לדקדק ולהחמיר על עצמו מצד מצוה, ומ"מ שלשתם יחד מצטרפים וע"י חל בו דין מורד. והדגיש רש"י צד אחד דהיינו מה שזולול בכבודו באמרו ואדוני יואב, והתוס' הדגישו את מה שהמרה פיו. אבל בעצם צריכים את שניהם כאחד, ואולי כנ"ל יצטרף גם טעמו של המלבי"ם, ורק ע"י היה לו דין מורד.²

(2) אם זה נחשב למצוה קלה אינו מובן איך יצטרף זה לגימיק לחשב ע"י מורד במלכות, שחרי הרמב"ם מנמק זה בדברי הרב ודברי התלמיד דברי מי שומעים, נמצא שזו כאילו לא ציווח כלל. חזורך

ויוצא מכל זה שלא כל בזיון שמבזה המלך יש בו דין מורד, וגם רש"י מודה בזה. ומעתה מיושב מעובדא שלא דנוהו למיתה, אעפ"י שהיה בזה משום בזיון, כיון שהיה בזה גם משום תוכחה, אעפ"י שלא כהוגן שהוכיחו ברבים, וע"כ חייבוהו מלקות, מ"מ שיערו חכמים שלא הי' בזה כדי שיעור לראות מעשה זה כמורד במלכות.

ב. מי קובע עליו דין מורד והיכן המלך יכול לדון

א. במס' שבת (נ"ו) אמרו את אוריה החתי הכית בחרב שהיה לך לדונו בסנהדרין. והקשו ע"ז התוס' ממש"כ במגילה שמורד במלכות אי"צ סנהדרין ותירצו „דודאי צריך לדונו ולידע אם הוא מורד במלכות, אבל לעיין בדינו ולעשות הלנת דין אי"צ וכן משמע בסנהדרין ל"ו שדן את נבל בסנהדרין מ„ויחגור איש חרבו“. והטו"א הקשה על התוס' ומסיק שכל שהוא ודאי מורד אי"צ לסנהדרין, אבל אם יש ספק בדבר אם הוא מורד, או שאין ברור שהוא מלך לכל דיני מלכות, אז צריך סנהדרין. אכן לשון הרמב"ן שכתב בסתם „יש רשות למלך להורגו“ נראה שאינו מחלק בשום ענין וכל מה שנוגע לדין מורד הוא בסמכות המלך.

ב. והנראה לתרץ קושיות התוס' במה שהוכיחו משבת וסנהדרין באופן שאין משם ראייה שדין מורד צריך לסנהדרין. הקושיא משבת נראה לתרץ בפשיטות, לפ"מ שאמרו ביבמות פ"ב חכם שאסר את האשה בנדר על בעלה הר"ז לא ישאנה מפני החשד. אבל מיאנה או שחלצה בפניו ישאנה מפני שהוא ב"ד וכזה אין חשד. א"כ י"ל מה שאמרו הי' לך לדונו בסנהדרין היינו מכיון שאח"כ נשא אשתו והיה בזה מקום לחשד ע"כ היה צריך לדונו בסנהדרין, שבזה לא היה שום חשד.

ועוד נלענ"ד שאעפ"י שרשאי המלך לדון המורד היינו דוקא ע"י שחורץ דינו במפורש שהוא עבור המרידה. אבל לא כן עשה דוד שעשה בהסתר ושלח אותו אל מול פני המלחמה ועי"ז הרגו, אופן זה ודאי איננו רשאי לעשות. שעי"ז הפתח נפתח לכל מיני מזימות ותחבולות מרמה. ובדומה מצינו לענין דינא דמלכותא, שלא אמרו אלא כשדן עפ"י חוק קבוע, אבל אם עשה שלא לפי החק נקרא חמסן³.

ובזה מיושב לשון הגמרא „אף אורי' החתי „אי אתה נענש עליו“. ולכאורה אינו מובן מה מקום לדון כאן על עונש כיון שהיה בו דין מורד במלכות ודינו מסור למלך. אבל לפי הנ"ל, אם כי רשאי הוא לדונו, אבל הרי דוד לא דן אותו בדרך המקובלת והנאותה, ע"כ אמרו שמכל מקום אינו נענש עליו כיון שאוריה עכ"פ היה מחוייב מיתה.

ג. ובסוגית הגמרא סנהדרין נראה עפ"י משיש לדקדק למה הוסיף רבב"ח ללמד דין זה שדיני ממונות מתחילים מן הצד מן הכתוב בדוד שהוא מדברי קבלה, ולא הסתפק בדרשה שאמרו שם מן הכתוב „לא תענה על ריב“. והנראה שמכתוב זה אין לשמע אלא שאין לשמע דבריו של המופלא בסנהדרין תחלה, שעליו מוסבים הדברים — לא תענה על רב, אבל עדיין אין לנו ראייה שצריכים להתחיל

(3) עיקר דיוק התוס' הוא ממ"ש „הי' לך לדונו בסנהדרין“, שנראה מזה שמוכרח סנהדרין דוקא ולא שהוא נידון ע"י המלך.

דוקא מן הצד, דהיינו מן הקטן שבכולם, ולזה בא ללמד מדוד. דהנה התוס' הקשו שם איך דן דוד בסנהדרין, הרי אין מושיבים מלך בסנהדרין. ויש עוד להקשות שלשון המקרא ויאמר דוד לאנשיו חגרו איש חרבו משמע שהיה מצות המלך ולא דיון בסנהדרין ואין משמעות חגירת חרב נופלת כלל על דיון בסנהדרין. וע"כ מפרש רבב"ח שבאמת דוד עצמו היה דן אותו מכיון שהיה בו דין מורה, ולזה מתאים חגירת החרב, שדין מלכות בסייף. אלא שמוזה שדוד חגר חרבו באחרונה והכתוב מדגיש את זה, אנו מבינים שהיתה כונתו להראות שאין הדבר גמור ונחרץ וכל הרוצה לבקש עליו רחמים יבקש, כי יש רשות ביד המלך למחול לו במקרה שרואה איזה לימוד זכות כמו שיתבאר להלן. ומוזה לומד דבב"ח שבכל דיני נפשות יש להדר שלא ישפיע שום דבר על הדיינים, וע"כ מן הראוי גם להתחיל דוקא מן הקטן בכדי שלא יושפעו מדברים שגדול מהם. ונמצא לפ"ו שאדרבא מכאן מוכח שבמורד במלכות המלך לבדו דן, וכפי שנראה מהרמב"ם וכנ"ל.

ד. וכל זה בדין מורד שאי"צ לגמרי לסנהדרין. אבל בדין אחר אין מושיבים בו המלך ואפילו בתורת מופלא שבסנהדרין, שכן מוכיח לשון הרמב"ם שכתב וז"ל "מלכי בי"ד אעפ"י שאין מושיבים אותם בסנהדרין יושבים ודנים הם את העם". דע"י לח"מ שם שכ' שרבינו מתרץ בזה קושיות התוס' שהקשו במ"ש שמלכי בי"ד דנים, הרי אין מושיבים מלך בסנהדרין, וחילקו מתוך זה בין דיני ממונות לדיני נפשות. אבל הרמב"ם אינו מחלק בזה וגם בדי"מ אין המלך דן בבי"ד, אלא יושב לבדו דן את העם. א"כ נראה מזה שלדעת הרמב"ם אף בתורת מופלא אינו יכול לשבת, שאל"כ הרי בדי"מ שאין קפידא מצד לא תענה על רב, שהרי בדי"מ מתחילים מן הגדול, א"כ היה לו לרמב"ם לומר שבדי"מ דן גם בבי"ד. אע"כ דעת הרמב"ם לא לחלק בזה וגם בתורת מופלא אינו יושב. ומקורו של הרמב"ם מירוש' פ"ב מסנהדרין ה"ג עפ"י פירוש מה"פ עיי"ש.

ועי' בדברי הרב ישראלי שליט"א (התוה"מ קובץ ב') שמביא ראיה שהמלך יכול לדון גם בסנהדרין לדעת הרמב"ם בתורת מופלא שבסנהדרין, ממה שכתב הר"מ שדוד הרג את גר עמלק. בהודאת פיו מגדר הוראת שעה, והיינו ע"י סנהדרין. ונראה שאין מזה הכרח, שבאמת בי"ד דנו אותו אלא שהוא הרגו אח"כ.⁴

4) לשון הכתובים, ויאמר אליו דוד איך לא יראת וכו' ויקרא דוד לאחד הנערים ויאמר גש פגע בו וכו' מוכיח בבירור שדוד הוא שהרץ את משפטו. ואם סנהדרין דנוהו היו גם מוציאים הם לפועל את הפס"ד, ומה היה לו לדוד להתערב בדבר. אכן מח שהקשה מהרמב"ם וכפי הלח"מ זוהי ודאי קושיא, אולם זה קשה גם בלא דברינו. שהרי שה שאין מושיבים מלך בסנהדרין הוא רק מצד לא תענה על רב כמבואר בסנהדרין י"ח; וזה אינו אלא בדי"מ, א"כ למה כתב הרמב"ם שיושבים ודנים ביחיד בדי"מ.

ובאמת לא הזכיר הרמב"ם בלשונו אלא שאין מושיבים מלך בסנהדרין, והיינו כשצריכים כ"ג, אבל מה שדן יחידי בדי"מ, י"ל שהוא לא משום שאינו יושב בבי"ד, אלא משום שאינו צריך לצירוף שהרי יחיד מומחה דן יחידי, ע"כ די"מ יכול לדון גם כשהוא אחד. וזה מספיק לסלק את הערת הרב המחבר שליט"א. אלא שפשטות לשון הרמב"ם וסתמתו, אין מושיבים מלך בסנהדרין ולא חילק בדבר בין שיושב בתוך

ג. זכות החנינה במורד במלכות

א. כתב הרמב"ם שהמורד במלכות „אם רצה (המלך) להרגו יהרג” נראה

הסנהדרין ובין שיושב כמוסלא שבהם, מוכח ודאי שגם כמוסלא אינו רשאי לשבת. ע"כ חורגני כי ממה שכתבתי שם וראה במאמר „בעקבות הדיונים” בקובץ זה לפרש הרמב"ם באופן אחר.

ועכשו נ"ל להוסיף מילתא בטעמא שלא שייך חילוקנו כלל לשיטת הרמב"ם בין מוסלא לבין חבר הסנהדרין, והוא ע"י שנברר שיטת הרמב"ם בענין לא תענה על רב. דהנה כאן לענין מלך כתב הרמב"ם „שאסור לחלוק עליו ולמרות את דברו” ובכ"מ ציין לזה הגמרא סנהדרין הנ"ל מצד לא תענה על רב. אולם לכאורה קשה, שהרי לקמן (פ"י ה"ו) הביא דין שבדי"נ מתחילים מן הצד „שמא יסמכו השאר על דעתו ולא יראו עצמם כדאים לחלוק עליו” ועי"ש בלח"מ שהרגיש נכון „דלאו למימרא דאסור לענות על רב דאדרבא אסור לשחוק וכו' אלא מאי דקאמר קרא הוא שראוי לעשות בענין שלא יצטרכו לענות על רב דשמא יסמכו השאר על דעתו ויתביישו ממנו ולא ירצו לחלוק עליו”. ולכאורה הדברים סותרים זא"ז. ועוד תמוה שהרמב"ם לא הזכיר כלל טעם זה של לא תענה על רב לענין מלך, ולא לענין די"נ מתחילים מן הצד, אלא שהביא לאו זה במשמעות אחרת שם (פ"י ה"א): „א' מן הדיינים בדי"נ שהיה מן המוכים המחייבים לא מפני שאמר דבר הנראה לו בדעתו אלא נטה אחרי דברי חברו ה"ז עובר בל"ת נאמר ולא תענה על ריב לנטות וכו'”. ועי"ש ברדב"ז שכתב „ודרשינן נמי מזה הכתוב דבדי"נ מתחילים מן הצד וכו' ומפני שכולם יוצאים מלאו אחד לא מנה רבנו בכלל הלאוין אלא אחד וכו'”. אבל לפי דיוק הלח"מ הרי לענין התחלה מן הצד אינו ל"ת כלל, ותמוה שלפ"מ שמביא ע"ז בגמרא הל"ת נראה שהוא בל"ת.

ע"כ נראה שהל"ת אינו מתפרש אלא לענין מי שאומר דבר מצד שנטה אחרי דברי חברו וכמש"כ הרמב"ם וכנ"ל. ומה שמתחילין די"נ מן הצד אינו ענין אחר ומירוש גוסף בפסוק, אלא הוא אותו הדבר, והיינו שחוששים „שמא יסמכו השאר על דעתו” ויעברו על לאו זה שנאמר במיוחד כאזהרה בדי"נ שלא יטה אחרי דעת חברו. ומש"כ הרמב"ם לענין מלך „שאסור לחלוק עליו” הוא לא מצד לא תענה על רב, שכנ"ל ענינו הוא להיסף, אלא שאסור לחלוק עליו מצד מורא מלך, וטעם זה שייך גם אם יאמר דבריו לבסוף שיצטרכו לחזור בהם ולקבל דעתו שהרי אסור „למרות את דברו”. ומה שאמרו בגמרא בזה משום „לא תענה על רב” מתפרש עפ"י דרכו הרמב"ם באופן זה שמכיון שאסור לחלוק עליו נמצא שכולם יצטרכו לבטל דעתם לדעתו לא מפני שנראה להם אלא מצד שאין לחלוק עליו ובוזה הרי נכנסים באיסור „לא תענה על רב” כנ"ל. ולפ"ז גם כמוסלא שבסנהדרין לא יוכל לשבת, שהרי גם אם יאמר דבריו לבסוף יצטרכו לחזור בהם ממה שאמרו ולבטל דעתם וכנ"ל.

ועל פי הנ"ל נראה שטעם זה שייך גם בדיני ממונות, שאעפ"י שאין שמ אוהרת ל"ת לענין הנוטה אחר דעת חברו, מ"מ מסברא יש לשמוע שזה לא יתכן, שא"כ נמצא שהדין אינו נחתך אלא עפ"י האחד, שהרי האחרים מבטלים דעתם לדעתו. וע"כ כתב הרמב"ם שגם בדי"נ דין יחידי שגם אם ישב עם אחרים יחתך הדין רק על-פיו, אי"כ כל הצירוף שלהם הוא מיותר.

מזה שהדבר תלוי ברצונו. וברשותו גם למחול לו. והמקור לזה הוא ממה שמחל דוד לשמעון בן גרא ולא הרגו. ועי' בדברי מרן הגריא"ה שליט"א הנ"ל שכ' שאין מכאן ראייה גמורה שאדרבא נראה שלא מחל לו לגמרי שאל"כ אינו מובן איך ציוה על שלמה שלא ינקהו. והרי אינו בדין לחזור ולחייב הנידון לאחר שכבר מחל לו. אכן עי' מלבי"ם שפירש במ"ש, "ואתה אל תנקהר" שהכונה שאם יחזור ויחטא לך אל תמחול לו כשם שמחלתי אני. ובאמת לא הרגו שלמה עד שמרה את פיו ויצא מהמקום שנקבע לו עי' המלך והוא כמו שהביא הרמב"ם להלכה, "או שלא יצא מביתו ויצא חייב מיתה".

ונראה עוד להוכיח שהמלך רשאי למחול ממה שלא הרגו דוד לנבל שהיה מורד במלכות כמבואר בגמרא מגילה וסנהדרין וכנ"ל. ואין לומר שקיבל את הנימוק שאמרה לו אביגיל שהובא בגמרא מגילה הנ"ל שעדיין לא יצא טבעו בעולם ולא הי' לו אז עדיין דין מלך, שא"כ מה היה דעת דוד מתחלה, בפרט לפי התוס' שהיה כאן דיון בסנהדרין, והסנהדרין דנו אותו למיתה. ונראה שמאחר שנמשח ע"י נביא היה לו דין מלך ומה שלא יצא טבעו אינו מעכב בזה. וכן אמרו ביומא (כ"ב) לענין שאול שנענש על שמחל על כבודו כשאמרו, "מה יושיענו זה", והרי גם אז עדיין לא יצא טבעו בעולם. וכל עיקר היה הדבר שדוד השתמש בזכות החנינה שבידו ומחל לו לאחר שביקשה עליו אביגיל רחמים כמו שכתוב ותמהר אביגיל וכו' ותפל על רגליו וכו' עי"ש. ומכאן שרשות בידי המלך למחול.

ב. אלא שלכאורה הדבר צריך ביאור, משום מה יכול למחול הרי אמרו בקידושין (ל"ב) מלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול שנאמר שום תשים עליך מלך שתהא אימתו עליך⁵. ונלענ"ד שהמורד במלך צריך המלך לדונו למות ואינו רשאי באמת למחול על כבודו. אלא שלאחר הפס"ד אם באים לפניו בתחנה ואף המורד עצמו נכנע לפניו ומבקש רחמים ואינו עומד במרדו, שוב אין כאן פגיעה בכבוד המלך, שהרי דנו באמת למיתה, ומה שמוחל עכשו היינו שמעתה שוב אינו מורד ומתחרט על מה שעשה. בכגון זה י"ל שאדרבא זהו כבודו וכך נאה לו שיהא חונן את השבים כמש"כ הרמב"ם (פ"ב ה"ו) ויהי' חונן ומרחם וכו' ויסבול טרחם ומשאם ותלונתם וקצפם וכו'.

וכך הי' הדבר בנבל שפסק דינו למיתה כדברי הכתוב, "ויחגרו איש חרבו ויחגור גם דוד את חרבו" וכנ"ל. אלא שאח"כ מחל לו כשבקשו חנינה לפניו. ובזה מדויק לשון הרמב"ם שם: "כל המורד במלך ישראל וכו' חייב מיתה, דאם רצה להרגו יהרוג". וקשה מכיון שהדבר תלוי ברצונו מה זה שכתב, "חייב מיתה". אלא שהוא כנ"ל, שבאמת חייב הוא לדינו למיתה, ועצם הדין אינו רשאי למחול. אלא שאח"כ לענין הוצאת פסק הדין לפועל רשאי הוא למחול, והיינו כנ"ל כשמבקש חנינה ושוב אין בו דין מורד.

ג. ובזה מיושב מה שמצינו ביומא אר"י א"ר מפני מה נענש שאול מפני שמחל על כבודו, והרי רשות ביד המלך למחול כנ"ל וכן עשה גם דוד המלך בשמעון ולא ראו בזה כל עון. אבל לפי הנ"ל המלך אינו רשאי לוותר ומחויב הוא

(5) עי' התוה"מ קובץ ב' מש"כ בזה הרב ש. ב. ורנר.

לעשות משפט, ומלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול. אלא שכשחזור בו המורד
ונכנע לפניו אז יכול לחונן אותו, שאז אין בזה שום פגיעה בכבודו וכנ"ל.
אבל שאול היה כמחריש ולא עשה כלל עליהם דין ומשפט, ע"כ נענש.
ויתבאר בזה אולי גם מה שלא דן דוד את אוריה כדין מורד במלכות, אם
ע"י עצמו ואם ע"י סנהדרין כנ"ל. שאילו היה דן אותו בפומבי כנהוג היו ודאי
מבקשים ממנו חנינה, ולא היה בידו שלא לחונן. ע"כ עשה באופן כזה שלא עמדה
שאלת חנינה בכלל.

ונראה בזה גם ביאור מה שאמר שלמה לשמע"י, „אתה ידעת את כל הרעה
אשר עשית לדוד אבי" ולכאורה מה היה לו להזכיר זאת כיון שדנו בעיקר על מה
שעבר על שבועתו ועל צווי המלך ויצא. אלא שבא לומר לו שמעכשו אין מקום
לחנינה כיון שכבר שנה בחטא, ואם כי בפעם ראשונה מחל לו אביו, מעתה
אין מקום לחוננו.